

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 36 Volume: 8 Issue: 36

Şubat 2015 February 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

YENİLİKÇİ BİR ŞAİRİN GELENEĞİ TAKİP EDEN SESİ: NEDİM VE KASİDELERİ*
THE VOICE OF AN INNOVATIVE POET FOLLOWING THE TRADITION: NEDİM AND HIS QASIDAS

Nagehan UÇAN EKE**

Öz

Klasik Türk edebiyatı, dünyanın en zengin ve renkli kültürlerinden beslenen ve varlığını altı asır sürdürmüş, yarattığı şaheserlerle zamanın kalıcılık imtihanından başarıyla geçmiş bir edebiyat geleneğidir. Divân şairleri beslendikleri İslam kültürünün tesiriyle Arap ve Fars edebiyatlarından faydalanırken onların nazım şekillerini de benimsemişlerdir. Bu nazım şekillerinin yanında millî nazım şekilleri de aynı adla veya değiştirilerek kullanılmaya devam etmiştir. Nazım şekilleri, manzumelerin mısra veya kıt'a sayısı, bunların sıralanış ve kafiye düzeni gibi yapı özellikleriyle oluşur ve edebî akım ya da dönemlere göre değişiklik gösterir. Beyitlerden oluşan tek kafiyeli nazım şekillerinden olan "kaside" daha çok din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla kaleme alınır. Bu manzumelere kaside adının verilmesinin sebebi manzumelerin bir maksatla yazılmış olmasıdır.

Bu çalışmada, 18. yüzyıla damgasını vurmuş, adı yaşadığı devirle birlikte anılan, hatta özdeşleşen müstesna şahsiyetlerden olan Nedim'in, Divân'ında yer alan sosyal hayatın önemli vesikaları sayılabilecek kasideleri değerlendirilerek, kasidelerin 18. yüzyıl Klâsik Türk şiiri içindeki yeri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: 18. Yüzyıl, Nedim, Kaside.

Abstract

The Classical Turkish literature, feeding from the world's richest and the most colourful culture, keep itself for six centuries, pass from the permanence test of time with the created magnificent works. Divân poets adopt the verse form of the Arabic and Persian literature while using them under the effect of Islamic culture. Beside this verse form, domestic verse forms are also used with the same or exchanged name. Verse forms are formed with the structural property like stanza numbers of poem, order of this and the rhyme style and differ with the literary trend or term. Qasida is formed from single rhymed verse form of couplets and often written for the praise of reverend and statesmen. The entitling of qasida of this poem is its single purpose.

In this work, Nedim who leave his mark upon 18th century and his name is come up with his life age; in fact identified an extraordinary personage Nedim's qasidas which are social life's record existed in his Divân are considered and the situation of his qasidas are determined in 18th century classical Turkish poem.

Keywords: 18th Century, Nedim, Qasida.

Giriş

Bir "gelenek" şiiri olan Klâsik Türk şiirinin unsurlarını, nasıl yazılacağını, konusunu ve buna benzer niteliklerini gelenek belirlemiştir, hatta Fuzûlî'nin şiir temrinlerinin nasıl olduğu, gelenek ve çevrenin şairi nasıl sınırlayıp yönlendirdiği Farsça Divânı'nın ön sözünden anlaşılabilir. Başka bir ifadeyle, bir Divân şairi gelenek içinde kalarak orijinal ve yeni olmak, üslûbunu belirlemek zorundadır. Şairlerin kullandıkları, mısra ve kafiyenin bir düzen içinde birleşmesinden oluşan nazım şekilleri de gelenekten gelmekle birlikte şairinin elinde yepyeni

* Bu makale aynı isimle V. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Harun Tolasa Hatrasına /16-18 Ekim 2009)nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

bir soluk kazanabilir. Dîvân şairlerinin en çok tercih ettikleri nazım şekillerinden biri olan ve Dîvân tertibinde ilk sırayı alan Arap edebiyatının ürünü “kaside”nin M.Ö. 5. yüzyıla kadar uzanan çok eski bir tarihi vardır. Kelime birçok mânâ yanında “kastetmek, niyet etmek” (Elmalı 2001: 562-564) mânâlarını da içine almaktadır, fakat “kaside” adı verilen en eskilerinin konularından hareketle, kelime belli bir şiir türünün adı olarak bilinmektedir. Kaside nazım şekli kelime anlamlarından hareketle “belli bir amaçla yazılmış manzumeler”e denir. Türk edebiyatında da din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla belirli kurallar içinde yazılan uzun şiirlere “kaside” adı verilmiştir (Dilçin 2000:122). Bu bilgilerin ışığında bu çalışmada, 18. yüzyıl şairi *Nedîm*'in *Muhsin Macit* (1997) tarafından hazırlanmış olan *Dîvân*'ındaki kasideler üzerinde yapılan değerlendirmeler örnekler üzerinde izah edilmiştir.

18. yüzyılın başında gazelde hikemî tarzın büyük temsilcisi *Nâbî*'nin, kaside de *Nefî*'nin etkisinin revaçta olduğu şiir ortamına ilk adımını atan *Nedîm*, çok geçmeden *Nedîmâne* denilen yeni bir tarz geliştirmiştir. Bu tarzın esasını söyleyiş mükemmelliği, yerlilik arzusu ve *Nedîm*'e özgü eda oluşturur. Kendisi de bir gazelinde, *Ma'lûmdur benim sühanım mahlas istemez / Fark eyler onu şehrimizin nükte-dânları* diyerek üslûp sahibi bir şair olduğunu ifade etmiştir. *Nedîm*'in yeni sesi, edası daha hayattayken devrinin şair ve tezkirecileri tarafından da fark edilmiştir. Eserini 1722'de tamamlayan *Sâlim*'in, *Nedîm*'i “tâze-zebân” sıfatıyla nitelendirmesi dikkate değer bir husustur (İnce 2005: 660). *Safâyî*'den başlayarak *Nedîm*'in biyografisini veren bütün kaynaklar onun önde gelen şairlerden biri olduğunu vurgularlar (Çapan 2005: 672-676). *Nedîm*'e asıl şöhretini kazandıran eseri *Dîvân*'ıdır. Şairin hayattayken tertip edip etmediği bilinmeyen *Dîvân*'ının bilinen bütün nüshaları değerlendirilerek hazırlanan baskısında (Macit 2007); 44 kaside, 88 kıt'a, 3 mesnevi, 1 terki-i bend, 1 terci-i bend, 2 mütekerrir müseddes, 1 tardiyye, 5 tahmis, 1 muhammes, 33 murabba, 2 koşma, 166 gazel, 2 müstezâd, 11 rubai ve 23 müfred ve matla' vardır. Ayrıca *Nedîm Dîvânı*'nda 5 Arapça ve 39 da Farsça şiir yer almaktadır (Macit 2007: 13-14). *Nedîm*'in kasidelerine gelindiğinde ise yenilik ve farklılık sadece medhiyelerin şekline ait kalmayıp konuda da kendisini açıkça göstermektedir. O hâlde, *Nedîm*'in kasidelerini *şekil* ve *mânâ* olmak üzere iki alt başlıkta incelemek daha isabetli olacaktır:

1. *Nedîm*'in Kasidelerinin Şekil Özellikleri

1.1. Beyit Sayısı

Nedîm'in 44 kasidesinde toplam 1532 beyit mevcuttur. Bu durumda her kasideye ortalama 35 beyit düşmektedir. *Nedîm*, kaside tanımlamalarının standart aralığı olan 7-100 beyitlik kalıbın dışına çıkmaz. En uzun kasidesi 81 beyitlik Ali Paşa'ya medhiyesidir. Beyit sayısı bakımından özellikle “kaside-i beççe”lerdeki 7, 8, 9 civarındaki beyitler, onun uzun kasideleri ile bir tezat teşkil eder. Uzun kasideler daha ziyade *na't*, *ıydiyye*, *hammâmiyye*, *bahâriyye* gibi muhteva bakımından zengin malzemeye sahip konularda yazılmıştır.

1.2. *Nedîm*'in Kasidelerinin Bölümleri

Nedîm'in kasidelerinde muhtevanın işlenişine göre bölümlerin genel özellikleri şu şekildedir:

1.2.1. Nesib veya Teşbib: Nesib veya teşbib, kasidenin girişi ve şiir yönünün en ağır basan bölümüdür. Konusu aşk ve sevgili olan bu başlangıç kısımlarına *nesib* ve değişik konuları işleyen kaside başlangıçlarına *teşbib* adı verilir, fakat genellikle bu adlar birbirine karıştırılmış ve konularına bakılmadan kasidenin başlangıç kısımlarına *nesib* ya da *teşbib* denilmiştir (İpekten 2009: 38). Genellikle 15-20 beyit kadar olur. Kasidede asıl amaç, bir büyüğü övmektir, fakat şair doğrudan doğruya övgüye başlamaz. *Teşbib* bölümünde bir tasvirle başlamak ister. Bunlar genellikle, bahar, kış, gece, savaş alanı, at gibi konulardır, fakat Klâsik Türk şiirinde bu tasvirler, tabiatın ve gerçeğin doğrudan doğruya bir tasviri olmayıp şairin bu edebiyatın estetik görüşü ile baktığı soyut bir tabiatın tasviridir. *Nedîm*, realiteye bağlılığı ve dış âlemi algıladığı şekilde

sunmak istemesi nedeniyle teşbibilinin çoğunda eskiler gibi soyut tasvirler yapmayarak yaşadığı hayatı, tabiatı ve eşyayı gerçek kimliğiyle aksettirmiştir. Böylece *Nedîm*, duygu ve düşüncelerini ince hayallerle süsleyerek çok zarif bir dille anlatmayı başarmıştır.

Kasideler genellikle teşbibin konusuna göre adlandırılır. Buna göre:

a. Bahâriyye: Teşbibi bahâriyye olan kasidelerde baharın güzelliği, çiçekler türlü benzetmelerle soyut bir biçimde anlatılır (İpekten 2009: 39). *Nedîm*'in III. *Ahmed*'e yazdığı kasidesinin nesib bölümü bir bahâriyyedir. Şair, burada medhiyye bölümüne geçmeden önce bahar mevsiminin kendi üzerinde yarattığı tesiri anlatır:

Gel ey fasl-ı bahârân mâye-i ârâm u hvâbımsın
Enîs-i hâtırım kâm-ı dil-i pür-ıztırabımsın (K 19/1)

“Ey bahar mevsimi gel. Uykumun ve dinlenmemin esasısın. Zihnimin arkadaşı, ıstırap dolu gönlümün arzususun.”. Kaside bahar mevsimine seslenişle başlamaktadır. Burada bahar mevsimi tam mânâsıyla bir sevgili yahut hasretle beklenen bir insan gibi tasavvur edilmiştir. Şair burada sadece eski şiirin benzetmeleri ile baharda ruhunda uyanan duyguları anlatmıştır. Bu nesib, onun yaşadığı ruh hâlinin bir ifadesidir. Burada dîvân kasidelerindeki bahâriyyelerin soyutluğundan eser yoktur.

Sadrazam Damad İbrahim Paşa'ya medhiyye olan “gelir” redifli bahâriyye kasidesinin ilk beytinde ise *Nedîm* şöyle der:

Nâz u şiveyle ki âgûşuma cânâne gelir
Sîneyi kalbi geçüp tâ harem-i cânê gelir (K 16/1)

Nedîm burada “Naz ve işveyle sevgili kucağıma gelir. Göğsümdeki kalbimi geçip ta canımın haremine gelir.” diyerek bahar mevsimini sevgiliyle vuslat mevsimi olarak tasvir etmektedir.

b. Şitâiyye: Teşbib bölümünde kışın anlatıldığı kasidelerdir (İpekten 2009: 39). Özellikle yalnız “kar” dan söz edilirse *berfiyye* adını alır. *Sultan III. Ahmed* için yazdığı şitâiyyenin nesib bölümünde *Nedîm*, somut tasvirler ile soğuğu âdeta okuyanın iliklerinde hissettirmektedir:

O rütbe etti bu keskin soğuk zemîne eser
Miyân-ı cûyda gömgök kesildi nilûfer

Başında kar saçağı sarık arkada sâde
Nice gezer bu soğuklarda bilmezem ar'ar

Şitânın ettiği bidâdı mülk-i gülşende
Efendi binde birin söylesem dolar defter

Ayağı tonmadı mı havzın evvelâ başdan
Ya düşmedi mi çenârın eli çemende meğer (K 13/1-4)

Beyitlerdeki somut tasvirler, dönemin sosyal yaşantısıyla ilgili olarak insanların giyim kuşamına dair de ipuçları verir. Örneğin ikinci beyitte “sarık sarma” geleneğine telmihte bulunularak bu görünüşteki insanlar canlandırılır.

c. Ramazâniyye: Ramazan dolayısıyla yazılan ve teşbibinde ramazanı türlü yönleriyle anlatan kasidelerdir (İpekten 2009: 39).

Şu soğuk günlere bir pâre ısındırdı bizi
Bir gün evvel erişüp geldi hele mâh-ı siyâm (K 10/4)

Ehl-i keyfin birisi der ki behey sultânım
Aydın ay bellü hesâb olmadı şa'ban tamâm (K 10/8)

Çekdirüp pek seherî doğruca Sa'd-âbâda
Tutayım zinde iken cennet-i a'lâda makâm (K 10/15)

Nedîm, ramazâniyyesinin teşbibinde ramazanın bir gün önce başlamasını, ehl-i keyfin bu nedenle gösterdiği telaşı, kendisinin de ramazanı selametle sona erdirip bir an önce bayramın gelmesini beklemekten başka çaresinin olmadığını, daha şimdiden bayramın ikinci günü erkenden Sa'dâbâd'a gitmek için nasıl şevklendiğini çok canlı bir ifadeyle anlatır. Klâsik Türk edebiyatında, gerçek bir olayın bu kadar aslına sadık bir şekilde ve bu kadar canlı bir konuşma diliyle anlatıldığına çok az rastlanır.

d. İydiyye: Bayramlarda sunulan kasidelere denir. Şair, bayram dolayısıyla kasidesine bir başlangıç yapar ve sunduğu kişinin bayramını kutlar. *Nedîm*, *Sultan III. Ahmed*'in emri ile yazdığı meşhur ıydiyyesinin teşbibinde saraydaki bayramlaşma merasimini aynı şekilde büyük bir sadakatle, canlı bir tablo gibi tasvir eder:

Sabâh-ı ıyd kim 'âlem olup feyziyle nûrânî
Sadâ-yı kûs u şevket eyledi pür-çarh-ı gerdânı

Sarây-ı şehriyâr-ı 'âlem oldu maşrık-ı ikbâl
Gelüp hep hâk-bûsa devlet-i 'ulyânın erkânı

Kuruldu taht-ı 'âli-baht tarz-ı dil-pesend üzre
Döşendi pîşgâha ol murassa' ferş-i hâkânî

Hezâran zîb ü ziynet sad hezâran ferr ü şevketle
Cülûs etdi çıkup dehrin şehenşâh-ı cihânbanı (K 11/1-4)

Nedîm'in bir de *Sadrâzam Damad İbrahim Paşa*'ya sunduğu ıydiyyesi vardır. Aynı canlı tasvirleri ve akıcı anlatımı burada da açıkça görmek mümkündür. Şair bu defa, ıydiyyesine memduhunun bayramını kutlayarak başlar:

Iydın mübârek olsun ey âsaf-ı cihân
Gelsin edeble pâyini bûs etsin âsmân

Tutsun cihânı debdebe-i tabl-ı haşmetin
Olsun felekde devlet ü câhun cihan cihan

Tebrik eylemek sana ıydı mecâzdır
Sen ıyde ol mübârek eyâ Ca'fer-i zamân (K 24/1-3)

e. Hammâmiyye: Teşbib bölümünde hamamın ve hamamdaki bir güzelin anlatıldığı kasidelerdir. *Nedîm*'in *Sadrâzam Damad İbrahim Paşa* için yazdığı hammâmiyyesinin teşbibi, *Nedîmâne* konusu, orijinal hayalleri, dili ve ifadesi bakımından Klâsik Türk şiiri içinde yepyeni bir özellik taşır. *Nedîm* bu kasidesinde, hamamda karşılaştığı bir güzelle konuşmaktadır. Kaside içinde çok zor olan bu türlü karşılıklı konuşmayı ilk kez *Nedîm* deneyerek bu yolda yenilik göstermiştir. Ayrıca kasidenin teşbib kısmı, manzum bir hikâye niteliği de taşır. Dil açısından bakıldığında ise geleneğin aksine *Nedîm*'in hammâmiyyesinde laubali, müstehcen ifadeler yer almaz.

Sepîde-dem ki olup dîde h'âbdan bîdâr
Hurûşa başladı nâ-gâh serde derd-i humâr

Hezâr za'f ile hammâma doğru azm etdim
Kemer güsiste perâkende gûşe-i destâr

Varup o hâl ile hammâma üft ü hîz ederek

Edince gûşe-i halvetde câygâh-ı karar

Ne gördüm âh amân el-amân bir âfet-i cân
Gelüp yanımda güneş gibi oldu şu'le-nisâr (K 7/1-4)

f. İstanbul ve Sa'dâbâd Kasideleri: Kimi kasidelerin teşbib bölümlerinde ise şehir tasviri yapılmıştır. *Nedîm*'in şiirlerinin de temel mekânı ve çevresi İstanbul ve onun semtleridir. *Nedîm* özellikle *Sa'dâbâd*'ı defalarca anlatmış ve çeşitli olayların, tiplerin canlandırıldığı bir mekân olarak kullanmıştır. *Nedîm*, mekân ve çevreyi bazen sadece tanıtmak veya övmek için tasvir etme, anlatma yoluyla bir olay ve tipi bu mekân veya çevreye yerleştirmeksizin mekân ve çevrenin kendisi olarak verir. Ancak yine de bu mekânlar soyut yerler olmayıp yaşanan hayatla ilişkisi hemen hissedilen mekânlardır (Kortantamer 1993: 339-340). *Nedîm*'in *Sadrazam Damad İbrahim Paşa* için yazdığı kasidesi *İstanbul ve Sa'dâbâd*'ın tasviriyle başlarken bir kasidesi de bizzat *Sa'dâbâd*'a yazılmıştır. *Nedîm*'in bu meşhur kasidelerinin teşbibleri de tamamen realist konulardır. Bu teşbiblerde mazmun merakı, sanat oyunları ve kelime hünerleri tamamen terk edilmiş, şair, duygularını olduğu gibi, serbestçe ifade etmiştir. *Nedîm* ancak mânâyı kuvvetlendiren ve güzel düşen yerlerde Klâsik şiirin sanatlarına rağbet etmiştir. *İbrahim Paşa* için yazılan kasidesinin teşbibinde, İstanbul tablosu eşsiz güzelliği, iki deniz arasındaki yeri, güzel bahçeleri, hoş havası suyu, çeşmeleri, şifalı hamamları, muhteşem camileri, ıslıl ıslıl meşitleri, feyz ve safa dolu meclisleri anlatılırken halkın görgüsü ve kültürü, dilberlerinin vefasızlığı, *Sa'dâbâd*'ı, dağları, bağları, kasrı ile renk, zevk ve safa dolu atmosferi vurgulanır. *Nedîm*'in anlattığı bu şehir, hayal ürünü soyut bir yer değildir, onun içinde yaşadığı ve algıladığı büyük ve güzel bir şehirdir:

Bu şehri-i Stanbul ki bî-misl ü bahâdır
Bir sengine yek-pâre 'Acem mülkü fedâdır

Bir gevher-i yektâdır iki bahr arasında
Hurşid-i cihan-tâb ile tartılsa sezâdır

Bir kân-ı ni'amdır ki anun gevher-i ikbâl
Bir bâğ-ı İremdir ki gülü izz ü ulâdır

Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ
El-Hak bu ne hâlet bu hoş âb u havâdır

Her bağçesi bir çemenistân-ı letâfet
Her gûşesi bir meclis-i pür-feyz ü safâdır (K 22/1-5)

Aynı *Sa'dâbâd*'ı *Nedîm*, onun kendisinde uyandırdığı duygulanımlarla da anlatır: *Sa'dâbâd*'ın havası, suyu insanın canına can katar, benzeri hiçbir yerde yoktur. Bahçeleri insana ebedî hayat duygusu verir. Baharının coşkusu, gülleri, çevre tepelerde yankılanan bülbül sesleri, içinde kayığa binilince cennetin yanına kadar gitmenin mümkün olduğu *Cedvel-i Sîm*'i, mis kokulu toprağıyla *Sa'dâbâd* eşsiz bir yerdir. *Nedîm* yaptığı bu eşsiz tasvirleri ile tam bir İstanbul şairidir:

Bak Sitanbulun şu Sa'dâbâd-ı nev-bünyânına
Âdemin canlar katar âb u havâsı cânına

Ey sabâ gördün mü mislin bunca demdir 'âlemin
Püşt-i pâ urmakdasın İrânına Turânına

Ey felek insâf ey mihr-i cihan-ârâ aman
Bir nazîri var ise söylen konulsun yanına (K 21/1-3)

Nedîm'de, yalnız teşbîblerde değil kasidenin diğer kısımlarında, mesela medih sırasında, kıt'alarında, tarihlerinde de hadiseleri anlatmak, onları sahneleştirmek merakı vardır (Mazıoğlu 1992: 84).

Hoşâ ey bürc-i 'izz ü devletin hurşid-i tâbânı
Yine lûtfunla pür-nûr eyledin çeşm-i dil ü cânı (K 23/1)

matla'lı kasidesinin teşbîbinde *İbrahim Paşa*'nın ona iltifat ederek "Muradın hâsıl oldu, şiir yazmayı unuttun, kendini istiğnaya çektin..." yollu hitabına bir kaside ile teşekkür eder. O, sadrazamın bu hitap ve itabından hem korktuğunu, hem de memnun olduğunu çok canlı bir konuşma diliyle anlatmıştır.

Nedîm, *İbrahim Paşa*'nın vezir oluşu üzerine *Enverî*'ye tazmîn yollu yazdığı kasidesinde ise gerek şekil, gerekse konu bakımından geleneğe hiç uymayan, hatta onu bozan bir yenilik gösterir, çünkü bu kaside, sadece teşbîb ve giriz-gâh bölümlerinden ibarettir. Şair burada, klâsik nesib konularını bir yana bırakıp kendi hâlinden söz açarak şahsiyetine tamamıyla uygun olan bir hayal oyunu gösterir. *Nedîm*'den önce de şairlerin kendi hâllerinden bahsettikleri "hasbihal" tarzında şiirlere rastlanır, ancak *Nedîm*'in kasidesi gerek şekli, gerekse konusu ve dili bakımından gelenekten farklı yepyeni bir şiirdir (Mazıoğlu 1992: 84):

Gam ile cünbişe hod tâb yoğ idi bende
Hele hamiyet edüp bu dil-i perişan-hâl

Gel ey nesîm-i sabâ hatt-ı yârdan ne haber
Terânesiyle kudûmunu kıldı istikbâl

Esenleşüp dil ile güft ü gûya başladılar
Kulak tutunca işitdim k'eder fakîri su'âl

Alup o dem haberim geldi yanıma gülerek
Görünce çehre-i zerdim dedi ne hâl bu hâl

Dedim ki n'olsa gerek hod değil mi ma'lûmun
Sipîhr-i zâlim ile mâcerâ-yı ehl-i kemâl

Hele bu gûne sitem çarhın eski 'âdetidir
Velî düşer mi sana ey enîs-i hûb-hısâl

Ki tâ bu mertebe bî-mihr ü bî-vefâlık edüp
Ziyâretim edesin tâ bu vakte dek ihmâl (K 8/15-21)

Kederlere gark olmuş *Nedîm*, olumsuz düşüncelerden kurtulmaya kendisinde takat bulamaz. Bu sırada pencereden şimal rüzgârı habercisinin koşarak geldiğini görür. *Nedîm* onu karşılayacak hâlde değildir. Bu sırada gönlü yardıma yetişir ve "Gel ey nesîm-i sabâ hatt-ı yârdan ne haber" diyerek onu karşılar. Esenleşip konuşmaya başlarlar. *Nedîm* onların konuşmalarına kulak verince kendisini sorduğunu anlar. Haberci hemen *Nedîm*'in yanına gelir, onun sararmış yüzünü görünce bu ne hal diye sorar. O da ne olsa gerek, zâlim felekle kelâm ehlinin macerasını bilmiyor musun? Neyse, bu çarhın eski âdetidir, fakat sana ne oldu da ziyaretimi böyle ihmal ettin diyerek şimal rüzgârı habercisine siteme başlar.

1.2.2. Girizgâh: Kasidelerin *nesib* bölümünden *medhiyye* bölümüne geçerken söylenen beyit ya da beyitlere denir (İpekten 2009: 39). Bu beyit iki bölümü birleştiren bir basamak görevindedir. *Girizgâh* beyti gelişigüzel söylenmez. Yeri getirilerek, uygun nükteli bir sözle övgüye başlandığı belirtilir (Dilçin 2000: 152). *Nedîm*, kasidelerinin girizgâhlarında ince zevkini, zekâsını ve muhayyilesinin kolay buluşlarını gösteren sanatkârane bir söyleyişle medhe girer. *Nedîm*, *Ali Paşa* için yazdığı kasidenin teşbîbinde kendisini övdükten ve

sanatının, şairliğinin hususiyetini belirttikten sonra parlak bir hayalle tegazzüle başlar. Yeni hayalleri, samimi hisleri ile sesinin tonunu düşürmeden gazelini bitirerek:

Gâh o şühu gehî tab'ını vasf eyleyerek
Bilirim kasdını bî'llâh Nedîmânın ben

Olmak ister yine bir tarz-ı nev-âyîn üzre
Vasf-ı Pâşâ-yı Ferîdun-hâşeme tarh-efken (K 2/21-22)

diyerek söylenmesi çok kolay gibi gelen bir girîzgâhla medhe girer. Onun aynı şekilde medhe kolay girişini *İstanbul* kasidesinin girîz-gâhında da görürüz.

İstanbulun evsâfını mümkün mi beyan hiç
Maksûd heman o sadr-ı kerem-kâra du'âdır (K 22/16)

Meşhur *Sa'dâbâd* kasidesinin girîzgâhında ise Klâsik Türk şiirinde eşine az rastlanır bir buluş ve ifade güzelliği vardır:

Gûş kıl ey rûh-ı Kâvûs ey revân-ı Cem işit
Ben kapılmam ehl-i târîhin sühan-sencânına

İkiniz de olmamış mâlik ana aldım haber
Çarh-ı pîrin and verdim dînine îmânına

Derseniz kim çarh-ı pîre yok yere verdim kasem
Kim o bî-îmandır anun kim bakar eymânına

Vaktinizde çarh âmennâ ki bî-îmân idi
Ehl-i dil makrûn idi endûh-ı bî-pâyânına

Şimdi ammâ ehl-i perverdir müselmanlıdır tamâm
Oldı mahkûm Sultân Ahmedin fermânına (K 21/15-19)

Bu girîzgâh, konuşma dilinin vezne kolayca yerleşmesi ve sehl-i mümteni şeklinde cereyanı ile *Nedîm*'in dehasının yarattığı orijinal bir ifade özelliği taşımaktadır. Bu üslûp özelliği *Nedîm*'in bütün şiirlerinde açıkça görülür. İstanbul konuşma dilini mısralarına iyice yerleştirmek için vezni istediği gibi eğer büker. Bu bükülüşlerle tabî, külfetsiz ve kıvrak bir nazım dili yaratır (Mazıoğlu 1992: 89).

1.2.3. Medhiyye: Kasidenin sunulduğu kişinin övüldüğü bölümdür. Övülen kimsenin kişisel yetenekleri hiç dikkate alınmadan, çok abartmalı olarak, kalıplaşmış mazmun ve benzetmelerle yapılan bir övgüdür (İpekten 2009: 39). Bu da, lütfu, cömertliği, adaleti, kuvveti, haşmetiyle tanınmış tarihi ve efsanevi kahramanlarla karşılaştırılarak yapılır. Bu bölümün şiir yönü çok zayıftır. Dil, diğer bölümlere oranla daha ağırdır (Dilçin 2000: 153).

Nedîm, kasidelerinin medhiyyelerinde umumiyetle geleneğe bağlı kalmış, kendinden önceki şairler gibi aşırı mübalağalar yapmıştır, fakat bu dış görünüşün altında onun medihten hoşlanmadığı fark edilir. Medih sırasında bir vakayı anlatması, ayağını yerden kesmediğini göstererek realiteye yer yer dönüşler yapması, bir yolunu bularak tegazzüle geçmesi bunu açıkça gösterir. O, insanı kendi meziyetinin üstüne çıkarmaktan hoşlanmaz (Mazıoğlu 1992: 90). Bu medhiyyeler, dil bakımından kasidenin en terkipli tarafını teşkil eder. Bununla beraber, yine de terkiplerden mümkün mertebe kaçınmış, vezni ustalıklı kullanarak dilin imkânlarından faydalanmıştır.

Nedîm'in kasidelerinin çoğunda memdûhu iki tanedir: *Sultan III. Ahmed* ve onun damadı *Sadrazam İbrahim Paşa*. Diğer devlet ricaline yazdığı kasidelerinde bile evvela padişahu, sonra damadını, daha sonra da kasideyi takdim ettiği şahsı över. Bunun sebebi, devlet ricalinin

padişahın yakınları oluşu ve şairin ekseriya kasidesini takdim ettiği eğlence meclislerinde başta padişah olmak üzere sadrazamın, kaptan paşa, kethüda vb. devlet ricalinin de hazır bulunuşudur. Böyle birkaç memdûhu, hepsini de memnun edecek şekilde sözü idare etmek büyük bir ustalık, ince bir zekâ işidir. Medine kazası rütbesinin artırılması üzerine yazdığı kasidede padişahın bu isabetli lütfunu, adaletini, cömertliğini, debdebe ve dârâtını övdükten sonra:

Ne âlâyişdir âlâyındaki âlâyiş ü tertib
Ya dîvân-ı hümayûnundaki haşmet ne haşmetdir (K 15/33)

diye sözü tam yerine getirerek:

Ya ol dîvân-ı 'âlinin firâz-ı sadrına el-hak
Cenâb-ı sadr-ı a'zam verdiği ziyet ne ziyetdir (K 15/34)

beyti ile kolayca sadrazamın medhine geçer. Kurnaz *Nedîm* yine bir yol bularak asıl memdûhuna dönmesini bilir:

Hudâ sadrında dâ'im eylesin ol sadr-ı zî-şânı
İşi sultân-ı dîni dâ'imâ hayra delâletdir (K 15/41)

Bütün bu ustalıklardan sonra kasidesinin sonunda samimi bir tevazu içinde fahriyelerinin en güzelini söyler:

Şehensâhâ senin kendi çerâğın 'abd-i nâcîzin
Nedîmâ bende kim bir şâ'ir-i nâzûk-tabî'atdır

Değildir öyle pek üstâd şâ'ir gerçi kim ammâ
Yine eş'ârı tab'a hoş gelir bilmem ne hâletdir

Efendim söyleten anı kemâl-i i'tibârındır
Kalem lütfunla gûyâ bülbül-i bâğ-belâgatdır (K 15/42-44)

1.2.4. Tegazzül: "Gazel söyleme, gazel tarzında şiir yazma" anlamına gelen tegazzül, kasidelerin içinde, genellikle medhiyye bölümünden sonra, bir fırsatını düşürüp aynı ölçüde ve kafiyede bir gazel söylemektir (Dilçin 2000: 154). Şair, duruma uygun bir beyitle gazel söyleyeceğini önceden haber verir. Klâsik şiirde kaside içinde gazel söylemek bir gelenektir; fakat *Nedîm* sırf geleneğe uymak için kaside içerisinde gazel söylememiştir. O, mizacen asıl gazel şairidir. Bu sebeple fırsat buldukça gazel yazmayı ihmal etmemiş, tabiatının gereği, hatta kendisini göstermek arzusu ile tegazzül yazmıştır. Onun kasideleri içerisindeki bu gazellerin hepsinde de şahsına mahsus neşesi ile gazel-serâlıktaki ustalığı görülmektedir. *Nedîm*, bu tegazzülleri sayesinde kasideye bir renk katmış, onu mizacına uygun bir nazım şekline sokmuştur. Örneğin, onun *III. Ahmed* için yazdığı:

Bak Sitanbulun şu Sa'dâbâd-ı nev-bünyânına
Âdemin canlar katar âb u havâsı cânına

matla'lı kasidesinin tegazzül bölümü şöyledir:

Bir gazel tarh edeyim bâri ki kalsın yâdgâr
Sahn-ı Sa'd-âbâdda İstanbulun hûbânına

El yusun candan düşenler pençe-i müjgânına
Tel takınsın dûş olanlar kâkül-i pîçânına

Bir bahâneyle şikest olmakda pek benzer hele
Tevbe-i bî-vakt-ı 'âşık dil-berin peymânına

Dil-rübâya bî-vefâlık hak bu kim pek 'aybdır
N'eyleyim güçdür bunu tefhîm şehri oğlanına

Aldı bir sevdâger-i dil-cûy âklım kim henüz
Şâh-bender nasb olunmuş nâz şehristânına

Mey tamâm oldu dirîgâ sâki-i gül-çehrenin
Doymadık sîb ü turunc u gabgab u pistânına

Âh kim hercâyîdir bigâne-meşrebirdir biraz
Ol perînin söz mü vardır yohsa hüsn ü ânına (K 21/46-52)

Kimi zaman, kaside tegazzülle de başlayabilir. Bu durumda kasidede nesib bölümü bulunmaz. Gazelden sonra yine medhiyyeye geçilir. *Nedîm'in III. Ahmed* için yazdığı bahâriyye de tegazzülle başlar:

Gel ey fasl-ı bahârân mâye-i ârâm u hvâbımsın
Enîs-i hâtırım kâm-ı dil-i pür-ıztırabımsın

Dehân-ı gonceyi bâz et zebân-ı sûseni ter kıl
Şikest-i tevbeye dahl edene hâzır-cevâbımsın

Gülistandan nümâyan ol çü ma'nâ-yı bülend ey serv
Bu mevzun kad ile hakkâ ki beyt-i intihâbımsın

Açıl ey fasl-ı dey sen gülsitanlardan açılsın gül
Terennüm eyle bülbül mutribım çengim rebabımsın

Salındın şöyle kim yıkdın beni ey ar'ar-ı âzâd
Seni gördükde sandım dil-ber-i âli-cenâbımsın

Gülüm şöyle gülüm böyle demekdir yâre mu'tadım
Seni ey gül sever cânım ki cânâna hitâbımsın

Müdâm ey lâle-i hâtır-güşâ dûr olma gülşenden
Seninle neş'e tahsîl eylerim câm-ı şarâbımsın

Ne hâletdir sana bakdıkça ey cû ömrüm eksilmez
Meger zincir-bend-i pâ-yi ömr-i pür-şitâbımsın (K 19/1-8)

1.2.5. Fahriyye: Fahriyye, kaside içinde şairin kendini övdüğü bölümdür. Medhiyye bölümünde olduğu gibi burada da şair, abartılı olarak kendini İran'ın ünlü şairleriyle karşılaştırarak över. Şiirinin ve şairlik gücünün onlardan üstün olduğunu söyler. Böyle söylemekle de, kaside sunulan kişinin, sıradan bir şair tarafından övülmediğini, şiirinin ve şairliğinin değeri yüksek bir şairce övüldüğünü anlatmak ister. Bilindiği gibi kaside fahriyelerinde en çok başarı göstermiş şair, Nef'î'dir. *Nedîm* de kaside de çok beğendiği Nef'î gibi yazarken haklı olarak övünmekle beraber, sesinde Nef'î'nin sert, kibirli ve azametli tonunu bulmak güçtür. O:

Nazmım görünce rûh-ı Zâhir ü Senâyîye
Peyk-i neşât müjde-i râhat-resan verir

Nef'î dahı ademde işitdikçe sözlerim
Şâbâş u âferîni cihan-der-cihan verir (K 4/61-62)

derken de zarif ve saygılıdır. O daima gerçeğin hakkını vermiş, herkesi kendi kabiliyetleriyle değerlendirmiştir. Nasıl ki memdûhlarını överken onlara insanüstü meziyetler vermekten hoşlanmıyorsa, şiir üstatlarını hatta kendisini dahi överken aynı biçimde ölçülü davranmıştır. Onda sanatından emin bir şairlik gururu vardır. Kendisine layık olduğu değeri vermeyenlere karşı mağrurdur, ağırbaşlıdır ve ilgisizdir.

Her sözüm gülşen-i ma'nâya gönül bezminden
Gül gibi renkli nergis gibi mestâne gelir

Kad-i güftârıma evvel biçilip câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahârâna gelir (K 16/39-40)
diye şiirlerini yine en güzel bir biçimde kendisi tavsif eder.

Şeh-i nev-sikke-i nazmım ki benim mülkümde
Zer-i hurşîd ise de nâseredir nakd-ı kühen (K 2/10)

Etmem endûhte-i gayre heves çün Pervîz
Açtı Ferhâd-ı hayâlim bana bir nev ma'den (K 2/12)
beyitlerinde ise nazım mülkünün yeni bir padişahı olduğunu ve şiirlerinin kendine haslığını ifade etmektedir.

1.2.6. Du'â: Kasidenin en son bölümü olan du'â birkaç beyit olur. Şair, burada övdüğü kimsenin başarılı, uzun ömürlü ve talihinin iyi olması yolunda iyi dileklerde bulunarak du'â eder. Dua bölümüne geçtiğini şair uygun bir sözle belirtir. *Nedîm*'in İbrahim Paşa'ya sunduğu meşhur hammâmiyyesinin du'â kısmını örnek vermek gerekirse:

Heman efendisini eylesin Hudâ dâ'im
Kerem eder komaz elbette bendesin bî-kâr

Hemîşe tâ ki ola kâr-gâh-ı âlemde
Bu heft âmire münkâd bu tabâyî-i çâr
Mutî'-i emrin olup çâr gûşe heft iklim
Ola müsahhar-ı kilkin bu kubbe-i devvâr

Înâyet-i ezeli feyz-bahş u feyz-resân
Sipîhr bende-i fermân sitâre hizmetkâr (K 7/70-74)

Nedîm, bu kasideyle muhtemeldir ki İbrahim Paşa'nın kütüphanesine hâfız-ı kütüb olmak istediğini ifade etmektedir. Onun hizmetinde bulunmayı şeref sayar. Şair, bu du'â ile birlikte görev talebini yeniler. "Allah'ın yardımı bolluk ve bereket bağışlasın; gökyüzü fermanın kölen, yıldızlar hizmetçin olsun!" diyerek de du'âsını ve dahi kasidesini tamamlar.

1.3. Vezin

Medrese kültürü ile yetişen ve bir Dîvân şairi olan *Nedîm*, aruz veznini büyük bir başarı ile kullanmıştır. Onda vezinle istediği gibi oynayan bir sanatkâr kabiliyeti vardır. O, vezne sözün her kalıbına kolayca girebilen bir elâstikiyet, bir yumuşaklık vermiş, aruz kalıplarının sertliğini kırarak onu istediği gibi eğip bükümüştür. *Nedîm*, üstün sanat sezişi ve ustalığı sayesinde şiirinin ahengini, veznin katı ve yeknesak sesinden değil, kelimelerden ve onların sihirli bir şekilde dizilişinden almıştır (Mazıoğlu 1992: 112). *Nedîm*'in şiirinde imâle ve zihafklar da yok denecek kadar azalmış, mevcut olanlar da çok defa ancak Türkçenin bünyesine uygun düşen yerlerde, vurguya müsait hecelerde kalmıştır.

1.4. Redif ve Kafiye

Redif ve kâfiye, klâsik şiirin vazgeçilmez unsurları arasındadır. Şairlerin kullandıkları kelimeler, bilhassa redifler, bize hâlet-i ruhiyeleri hakkında ışık tutan önemli fenerlerdendir (Akkaya 1996: 19-24). *Nedîm*, kafiyede umumiyetle geleneğe bağlıdır. Yalnız onun İstanbul Türkçesini ve konuşma dilini nazma sokmasının ve kolay söyleme meziyetinin tabii bir sonucu olarak Türkçe kelimelerle ve eklerle çokça kafiye yaptığı görülür. *Nedîm*, 44 kasidesinin 25'inde redif kullanmıştır. Redif kullanılan kasidelerin hepsinde de kafiye mevcuttur. Redifler çoğunlukla Türkçe çekimlenmiş fiilden oluşmuştur. Bazı kasidelerde ise aynı fonksiyona sahip bir ek, redif olarak kullanılmıştır. Örneğin 27. kasidede de 3. teklik şahıs iyelik eki "i"; 23.

kaside de ise belirtme hâl eki “-i” redif olarak kullanılmıştır. *Nedîm*’in kasidelerinde kullandığı kafiye ve redifleri bir tablo ile göstermek gerekirse:

Tablo 1: *Nedîm*’in Kasidelerinin Kafiye ve Redifleri

Kaside Sırası	Redif	Kafiye
1	habîb-i kibriyâ	-â
2	-----	-n
3	üstüne	-ân
4	verir	-an
5	-i (3. T.Ş.İ.E.)	-r
6	üzre	-ân
7	-----	-âr
8	-----	-âl
9	-y1/-yi (Belirtme Hâli)	-â
10	-----	-âm
11	-1 (3. T.Ş.İ.E.)	-ân
12	-----	-em
13	-----	-ar/-er
14	-----	-âm
15	-dir	-et
16	-e gelir	-ân
17	-a (Yönelme Hâli)	-ân
18	gibi	-â
19	-ımsın	-âb
20	-1 (Belirtme Hâl Eki)	-ân
21	-1(3. T.Ş.İ.E.)-n-a(Yönelme Hâli)	-ân
22	-dır	-â
23	-1 (Belirtme Hâli)	-ân
24	-----	-ân
25	-----	-em/-am
26	eyledi	-ân
27	-1 (3. T.Ş.İ.E.)	-ân
28	-----	-în
29	-----	-er
30	-----	-âr
31	-1 (Belirtme Hâli)	-ân
32	-----	-ân
33	-----	-er
34	geldi	-an
35	-----	-em
36	oldu	-îd
37	olsun	-âr
38	-sıdır	-â
39	-1 (3. T.Ş.İ.E.)	-âr
40	-----	-â
41	-1 (Belirtme Hâli)	-ân
42	-----	-er
43	-----	-â
44	-----	-et

Nedîm’in kasidelerinde kullandığı kafiyeler, özellikle tekrarlar vasıtasıyla güçlü bir ahenk oluşturmuştur. *Nedîm*, tablodan da rahatlıkla görüleceği gibi, kasidelerinde kullandığı kafiyelerinde revî harfi olarak en çok elif (l) ve nun(ç)u tercih etmiştir: elif (l) harfi tam 29; nun(ç) harfi ise 18 defa kullanılmıştır. Şiir, ses düzenlemelerinde ünlü-ünsüz ilişkileri, çeşitli tekrarlar, kafiye, redif, mısra, paralellikler, vezin, ritim gibi ses araçlarından nasıl

yararlanıyorsa, anlam-ses bağlantılarının dilde oluşturduğu ses değerlerinden de öyle yararlanmaktadır. Öyle ki, şiirde ses düzenlemeleri anlam yapısıyla olan bağlantısı oranında, estetik çekicilik alanını genişletir (Kortantamer 1993: 277-278). Örneğin ünlüler açısından bakıldığında *H. Zülfikar*, geniş ünlülerin şiddeti, kuvveti, yoğunluğu, kalınlığı, büyüklüğü ve zengin katılmaları; *dar* ünlülerin ise bu özelliklerin daha zayıf oluşunu temsil ettiğini belirtir (Zülfikar 1995: 27). O hâlde elif (l) harfinin sık kullanımı *Nedîm*'in şiirine kuvvet ve zenginlik katmaktadır. Bunun yanında *Osman Horata*'ya göre (2002: 381); "Ünsüzlerin hâkim olduğu şiirler hareketli, akıcı; ünlülerin çoğunlukta olduğu şiirler ise daha durağan bir yapıya sahiptir. Bunların birbirlerine eşit sayıda olduğu şiirlerde ise bu nitelikler arasında bir denge ve birinden diğerine bir geçiş vardır.". Buna göre de nun(ü) harfinin sık kullanımı *Nedîm*'in şiirine akıcılık kazandırmaktadır.

2. Nedîm'in Kasidelerinin Muhteva Özellikleri

Nedîm'in 44 kasidesinin 40'ı devlet büyükleri için söylenmiş medhiyelerdir. Bilindiği gibi Klâsik Türk şairi, mevki sahibi bir şahsa intisap etmek mecburiyetinde idi; çünkü sanatı için gerekli olan maddî huzura kavuşabilmesi, teşvik edilmesi, hatta tutunabilmesi ve eserlerinin şöhret bulması için onun bir koruyucuya, bir dayanağa ihtiyacı vardı (Mazıoğlu 1997: 101). Bu yüzden Klâsik Türk şairleri, devirlerinin padişahlarına, devlet adamlarına ve sanatsever zenginlerine kasideler yazarak onları övmüşlerdir. *Nedîm*'in kasidelerinin konuları bakımından dağılımı ise şöyledir: 1 Na't, Sadrazam Ali Paşa'ya 3 medhiye, Sultan III. Ahmed'e 12 medhiye, Sultan Ahmed ve Damad İbrahim Paşa'ya birlikte sunulan 2 medhiye, Sultan Ahmed'in şehzâdelerine sunulan 1 medhiye, Damad İbrahim Paşa'ya değişik vesilelerle yazılmış 19 medhiye, Revan'ın fethi münasebetiyle düzenlenen helva sohbetine 1 kaside, Kapudan Mustafa Paşa'ya 1 medhiye, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin kasrına 1 medhiye, İzzet Ali Paşa'nın defterdâr oluşuna kaside nazım şekliyle 1 tarih, Gülşenî Tekkesi'nin onarımı ve Tersane'deki Dîvânihâne'nin inşasına yazılmış birer tarih manzumesi şeklindedir.

Sultan III. Ahmed, devleti akıllı sadrazamların idaresine bırakarak keyfince yaşamak istemiş, saltanatının ilk yıllarında, çok güvendiği silahtar ve damadı *Ali Paşa*'nın da etkisiyle on sadrazam değiştirmiştir (Mazıoğlu 1997: 13). 1713'te *Ali Paşa*'yı on birinci olarak sadrazamlığa getirir. Sert ve dürüst bir insan olan *Ali Paşa*, devletin yararına bazı icraatta bulunduğu gibi, Karlofça Antlaşması ile kaybedilen Mora kıtasını tekrar almıştır. Ancak Avusturya ile yapılan savaşta, ordunun ön safında savaşırken, alnından vurularak şehit olmuştur (6 Ağustos 1716) (Mazıoğlu 1997: 13). Bundan dolayı daha sonra tarihte *Şehid Ali Paşa* diye anılmıştır. Edebiyata da meraklı olan *Şehid Ali Paşa*'ya kaside sunan şairler arasında *Nedîm* de vardır. *Nedîm*, *Şehid Ali Paşa*'ya üç kaside yazmıştır. Bunlar *Nedîm*'in yazdığı en eski kasideler olup *Nedîm* ilk şöhretini bu kasidelerle temin etmiştir. *Nedîm*, bu kasidelerden ilk ikisini *Ali Paşa*'nın sadrazam oluşu üzerine yazmıştır. Üçüncü kasideyi ise onun 1715'te Venedik ile yaptığı savaşta bütün Mora kıtasını ele geçirerek kazandığı zafer üzerine yazmıştır.

Sultan III. Ahmed (Saltanatı: 1703-1730), zevki ve eğlenceyi seven, hattat, *Necîb* mahlasıyla şiirler de yazan sanatkâr ruhlu bir padişahtır. *Nedîm*, her fırsatta padişahu öven kasideler yazar. Şair, zekâsının esprili buluşlarıyla yaptığı mübalağaları, samimi ve neşeli ifadesiyle padişahın gözüne girmeyi başarır. *Nedîm*'in saraydaki bir bayramlaşma merasimini tablo gibi tasvir ettiği yidiyesi *Nedîm*'in tasvirlerinde realiteye bağlılığını göstermesi bakımından dikkati çeker. Yine padişahın yeni yılını tebrik münasebetiyle medhiyeler yazmıştır.

Nedîm'in şiirlerinde en çok övdüğü kişi, asıl koruyucusu *İbrahim Paşa*'dır. O, kaside ve medhiyelerinin çoğunu *İbrahim Paşa*'ya yazmıştır. *İbrahim Paşa*'ya yazdığı medhiyelerde onun devlet idaresindeki tedbir ve maharetini, yaptığı yenilikleri, cömertliğini, ilim ve sanat erbabını korumasını, bir gül isteyince kendisine bir gülistan veren muhayyilesinin parlak ve sevimli mübalağalarıyla överek onu göklere çıkarmıştır. *İbrahim Paşa*'nın şiire, güzel sanatlara merakı

vardır. Ara sıra bir iki mısra söyleyerek de şairliğe özenmektedir. Devrinin öteki şairlerine benzemeyen şuh *Nedîm*'in şiirleri sadrazamın zevk ve sefayı seven mizacını okşadığı gibi, Paşa onun gönül almasını bilen söz ustalığından, dilinin ince zarif İstanbul şivesinden hoşlanmaktadır. Ramazanlarda, bayramlarda, yazın sarayların, köşklerin bahçelerinde verilen ziyafetlerde ve eğlencelerde, kışın helva sohbetlerinde Paşa'nın en yakın nedîmi ve gözde şairi olarak hazır bulunmuş ve bu münasebetlerle yazdığı şiirlerinde İbrahim Paşa'ya olan derin minnetini ifade etmiştir. *Nedîm*, *İbrahim Paşa*'ya yazdığı kasidelerinde daima padişahı da övmeyi ihmal etmez. Nitekim *Sultan Ahmed*'e sunduğu kasidelerde de en çok güvendiği sadrazamı ve damadı *İbrahim Paşa*'yı muhakkak metheder. Klâsik Türk şiirinin orijinal kasidelerinden olan ünlü bahariyesinde değişik bir söyleyişle padişahla sadrazamı kendi ağızlarından birbirlerine methettirir.

Nedîm, *İbrahim Paşa*'nın damadı *Kaptan-ı Deryâ Mustafa Paşa* için de medhiyeler kaleme almıştır. Onun denizlerdeki zaferlerini mübalağalı ifadelerle öven *Nedîm*, bu kasidelerinde de padişahı ve *İbrahim Paşa*'yı muhakkak övmüştür. Birbirlerine akrabalıkla da bağlı olan bu devlet ricâlinin meclislerinde daima sadrazam, çok defa da padişah bulunmaktadır. *Nedîm*, hepsinin günlünü alacak şekilde kalemını kullanmak maharetini göstermiştir.

Genel olarak ele alınırsa *Nedîm*'in medhiyelerinin belli başlı şu özellikleri sıralanabilir:

a. *Nedîm*'in kasideleri, bu nazım şeklinin alışılmış kaidelerine göre bir teşbib kısmı ile başlar ve bir girizgâh beyti ile medhiye kısmına geçer. Kasidenin adına yazıldığı kişi, "memdûh" geleneğın aksine çok fazla abartılmadan, mümkün olduğunca realiteye sadık kalınarak övüldükten sonra şair kendisini, şiirini över ve memdûhunun ömrünün uzun, "devlet ü ikbâl"inin sürekli olması için dua eder. Fakat bunun yanında, bu alışlagelmiş şeklin dışında bazı kasideleri de görülür. Örneğın, *Nedîm*'in III. *Ahmed* için yazdığı bahâriyye (K 19) doğrudan tegazzülle başlar.

b. Klâsik Türk edebiyatında kaside üstadı olarak tanınan *Nef'î* ninkiler dışında, hemen bütün şairlerin kasidelerinde nesib/teşbib kısımları, medhiye kısımlarından daha değişik, güzel ve ustaca yazılmışlardır. Girizgâh beyitlerinden sonra kasidelerin adeta havası değişir; ahenk ve güzellik azalır. *Nedîm*'de de kaside teşbibleri daha çok işlenmiş ve dolayısıyla daha güzel parçalardır. Hatta kasidelerinin bu kısımları özellikle ön plâna çıkmış; *hammâmiyye*, *ıydiyye*, *bahâriyye* ve *ramâzaniyyesi* meşhur sıfatı ile anılır olmuştur.

c. *Nedîm*, nasıl ki memdûhlarını överken onlara insanüstü meziyetler vermekten hoşlanmıyorsa, şiir üstatlarını hatta kendisini dahi överken aynı biçimde ölçülü davranmıştır. Kendisinden ve sanatından söz ederken kendinden emin bir tavırla mütevazılığını korumuş ve ayakları yere sağlam basan bir şahsiyet sergilemiştir. Övgülerinde de övünmelerinde de aşırı mübalağadan kaçınmıştır.

d. *Nedîm*'in kasidelerinde, şairin yaşadığı devrin, adının daima birlikte anıldığı *Lâle Devri*'nin izlerini farklı cepheleriyle görmek, bir film şeridi gibi gözlerimizin önünden geçirmek ya da bir tablo gibi analiz etmek mümkündür. O, Osmanlı Devleti'nin en şaşaalı ve en karışık dönemini iç içe yaşamıştır. *Lâle Devri* ve *Nedîm*: Her ikisi de tumturaklı, her türlü kaygıdan uzak, gösterişli ve görkemli olmakla birlikte hazin bir sonla noktalanın yaşama biçimini temsil eder. Onun şiirlerindeki tabloda, *Damad İbrahim Paşa* ve *Sa'dâbâd* en öndeki figürler olarak resmi tamamlar. Bu şiirlerde, Türkçenin nabız atışlarını duyar, *Lâle Devri*'nin zevk ve yaşama üslûbunun nahif çizgilerini buluruz.

e. *Nedîm*'in kasidelerinde, devrinde İstanbul halkının konuştuğu Türkçe kelime ve tabirlere sık sık rastlanır. XVII. asrın başında *Sabit*'ten sonra *Nedîm*, Türkçe kelime ve tabirleri oldukça fazla kullanmış bir şairdir (Mazıoğlu 1992: 117). O, bu tabirleri kullanırken dilin hususiyetlerinden faydalanarak türlü espriler yapar. *Nedîm*'in dilinde konuşma tarzı o kadar hâkimdir ki o Arapça ve Farsça kelimeleri halk gibi kullanmaktan çekinmez. Örneğın; *zahim*= *zahn*, *çeşim*= *çeşm*, *bezin*= *bezm*, *nazım*= *nazm*, *sahn*= *sahn* vb. gibi.

f. *Nedîm*'in şiirlerinde Türkçe, en tabii nazım sentaksını bulmuştur. O, Türkçeyi aruz vezninin kalıplarına öyle iyi yerleştirmiştir ki rahatça, konuşuyor gibi yazmıştır. Bu, onun vezni kullanıştaki sanat kabiliyetinin ve Türkçeye tasarrufunun bir neticesidir. Konuşma tarzına yaklaşan bu hareketli nazım sentaksı onun bütün şiirlerinde açıkça görülmektedir. Örneğın,

ramazâniyyesinin teşbibi bu bakımdan dikkate değerdir. 24 beyitli olan bu teşbilde bir tane üçlü izâfet terkibi olup o da “çeşm-i Zerkâ-i Yemâme”dir. İki kelime ile yapılan terkiplerin çoğu da artık mürekkep kelime hâlini almış veya alışılmış olan terkiplerdir. Bu teşbilde bilhassa şu beyitlerde onun çok hareketli olan konuşma tarzı görülmektedir:

Bilemem ben de ki şâhidde mi takvîmde mi
Hele bir kizb var ortada budur sıdk-ı kelâm

Ehl-i keyfin birisi der ki behey sultânım
Aydın ay bellü hesâb olmadı şa'bân tamâm
Bir iki meblağ-ı berş ile urup öldürecek
Geldiler eylediler böyle cihânı sersâm

Olacak oldu heman çâre ne şimden sonra
Edelim hükûm-i kazâ destine teslim-i zimâm (K 10/7-10)

g. *Nedîm*, kasidelerinde Klâsik Türk şiirinin söz ve anlam sanatlarını da kullanır. Onlarla şiirlerini daha güzel ve daha tesirli yapan bir vasıta olarak oynar. *Nedîm* bu sanatları o kadar kolaylıkla yapar, onlarla öyle ustaca oynar ki ifadesinin ahengi ve akıcılığı okuyucuya onun bu zihnî faaliyetlerini duyurmaz.

Sonuç

Nedîm'in yaşadığı 18. yüzyılın ilk yarısında Klâsik Türk şiiri, genel hatları ile geleneğin tam bir devamıdır. Henüz ne Osmanlı cemiyetinin bünyesinde köklü bir değişim olmuştur, ne dışarıdan en ufak edebî bir tesir mevcuttur. Bu durum içerisinde *Nedîm*'in gelenekten büsbütün ayrı bir sanat hususiyeti gösterebilmesi imkânsızdır. O, ancak şahsiyetinin ve sanat dehasının verdiği imkânla Klâsik Türk şiirine yeni bir ruh ve yeni bir söyleyiş getirmeye muvaffak olmuştur. *Nedîm*, klâsik şekle bağlı kalsın veya kalmasın kasidelerinin üslûbu *Nedîmâne* bir özellik gösterir. Nesibleri, tegazzülleri, medhiyye arasında ruhunun samimi ifadesini gösteren beyitleri ve dilinin hususiyeti ile kasideye yeni bir ruh, yeni bir şekil ve edâ vermiş, onu âdeta gazelleştirmiştir. *Nedîm*, medhiyelerinde bile gelenekçi dış görünüşün altında ya yeni bir muhayyile ve söz oyunu göstererek veya yer yer realiteye dönüşler yaparak yahut da tegazzüle başlayarak mübalağalarında ölçüyü kaçırmayan ince bir zevk ve zekâ kudreti göstermiştir. Böylece *Nedîm*, bu meziyetleriyle kaside nazım şeklinde muvaffak olmuş, şahsiyetiyle ona hususî bir gelişme imkânı vermiştir. Çalışmada elde edilen değerlendirmelerin ışığında, *Nedîm*'in Klâsik Türk şiirinde, taze bir ruh ve yeni bir söyleyiş hususiyeti gösteren ender şahsiyetlerden biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Gerçek hayatın sesi, yaşadığı devrin ruhu, Türkçenin en tabii ve en güzel nazım dili en çok onun şiirlerinde kendini hissettirir.

KAYNAKÇA

- AKKAYA, Mehmet (1996). “Divan Şairlerinin Gazellerinde Harf Tercihleri ve Redif”, *İlmî Araştırmalar*, S. 3, s. 19-24.
- ÇAPAN, Pervin (2007). “Kasideye Gelen Nevruz: Cevrî'nin Nevruzîyyesi”, *Tunca Kortantamer İçin*, İzmir: Ege Üniversitesi Yay., s. 201-215.
- _____ (2005). *Mustafa Safîyî Efendi: Tezkire-i Safîyî*, Ankara: AKM Yay.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1986). “Kaside”, *Türk Dili -Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)*, S. 415-416-417, s. 17-77.
- DİLÇİN, Cem (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yay.
- ELMALI, Hüseyin (2001). “Kaside”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, s. 562-564.
- ERDEM, Sadık (1994). *Râmiz: Âdâb-ı Zurâfâ*, Ankara.
- İNCE, Adnan (2005). *Sâlim Efendi: Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Ankara: AKM Yay.
- İPEKTEN, Halûk (2009). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Ankara: Dergâh Yay.
- _____ (2007). *Nâilî (Hayatı, Sanatı, Eserleri)*, Ankara: Akçağ Yay.
- İSEN, Mustafa vd. (2002). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yay.
- KORTANTAMER, Tunca (1993). “Nedîm'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler”, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Ankara: Akçağ Yay., s. 337-390.
- _____ (1993). “Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler I”, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Ankara: Akçağ Yay., s. 273-336.
- MACİT, Muhsin (2007). *Nedîm (Hayatı, Eserleri ve Sanatı)*, Ankara: Akçağ Yay.
- _____ (1997). *Nedîm Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1997). “Fuzûlî Kimleri Övmüştür?”, *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, Ankara: TDK Yay., s. 101-155.
- _____ (1992). *Nedîm'in Dîvân Şiirine Getirdiği Yenilik*, Ankara: Akçağ Yay.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1995). *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*, Ankara: TDK Yay.